

TEBLİĞİN BAŞLAMASI, DÂRÜ'L-ERKAM ve İLK MÜSLÜMANLAR

Giriş

Miladî 610 yılının, Ramazan ayının Kadir gecesi; yani kader gecesi... İnsanlığın kaderine yön verecek ilahî kelamın inmeye başladığı gece... O gece semanın kapılarının açıldığı ve Cibril-i Emin'in, Muhammedü'l-Emin ile buluştuğu gece...

O gece yetim Muhammed'in âlemlere rahmet olarak gönderilen son elçi olduğunun âleme duyurulduğu gece... Hira'daki o muhteşem buluşmadan sonra eve gelip kendisini Hz. Hatice'nin şefkatli kollarına atan Efendimiz (sas), olayın şokunu kısmen atlatınca, Hz. Hatice'ye başından geçenleri anlatıyor. Hatice validemiz adeta, "ilk olmak ayrıcalıktır" diyerek, kıyamete kadar gelecek tüm hanımlara en büyük şeref olabilecek bir eylem ile Efendimiz'in (sas) arkasında bir ilk olarak yerini alıyordu. Ertesi gün 10 yaşında bir çocuk olan Hz. Ali gelip o halkanın ikinci neferi oluyor. Aynı gün ya da bir gün sonra 31 yaşında Zeyd b. Hârise geliyor ve o da bu kutsi halkanın başka bir neferi oluyordu. Şimdi hanımların ilki belliydi, çocukların ilki belliydi, kölelerin ilki belliydi; sıra erkeklerin ilkinin kim olacağına gelmişti. Hür erkeklerin ilki de; hayatının sonuna kadar her hayırlı amelin ilki olacak olan Hz. Ebû Bekir oluyordu. Hz. Ebû Bekir bu alandaki öncülüğü kimselere bırakmıyor ve yıllardır dostu olduğu Efendimiz'in (sas) arkasında durması gereken yeri doğru bir şekilde tespit ederek duruyordu. Onun bu kutsi halkaya katılması ile bir anda Mekke hareketleniyordu. Çünkü Hz. Ebû Bekir her gün yeni bir simayı huzur-u Nebi'ye getiriyordu. Adeta Hz. Ebû Bekir iman davasının anne ve babası olmuş, bu yeni mesaja teslim olacak evlatlar doğurmaya/kazandırtmaya başlamıştı. Hz. Ebû Bekir iman edişinin ertesi günü hemen işe başlayarak, Zübeyr b. Avvam'ı imana taşımış, sonra Talha b. Ubeydullah'ı, daha sonra da Hz. Osman'ı imanla buluşturmuştu. Hz. Ebû Bekir dur-durak bilmiyordu; o öyle bir imanın lezzetine varmıştı ki, istiyordu ki tüm âlem bu lezzetten nasiplensin ve tüm âlem bu diriltin iksir ile hayat bulsun.

Ama yoluna baş koyduğu Hz. Muhammed (sas), adeta ona şöyle diyordu: "Ey Ebû Bekir! Şimdilik herkesi davet etmenin zamanı değil, şimdi özel insanların davet zamanıdır. Bunun için sen gelince yük olacakları değil, yük alacakları seç. Gelince dert olacakları değil, sırtımızdaki dert yükünü paylaşacakları seç." Hz. Ebû Bekir bu uyarının gereğini yapıyor, toplum içerisinde var olan bu hususiyetteki insanları seçiyor, onlara bu yeni dini arz ediyor, kabul eden veya kabule meyilli olanları da hemen huzuru risalete getiriyordu.

İşte o günler Hz. Ebû Bekir'in vesilesi ile neredeyse her gün yeni birileri bu mesaj ile tanışıyor ve bu tanışıklıklarını Hz. Peygamber'in evinin önünde devam ettiriyor ve en sonunda da iman ederek o nurdan halkanın birer neferleri oluyorlardı. Kimlerdi bu bahtiyar insanlar? Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah, Said b. Zeyd, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Ma'zûn, Ubeyde b. Hâris ve Ebû Seleme b. Abdused, Sa'd b. Ebî Vakkas ve daha niceleri...

Risaletin daha ilk günleri ve bu mesaja yüreklerini açan bir avuç iman insanı, Mekke'nin karanlık sokaklarını aydınlatmaya başlıyorlardı. Bu iman insanların hayatları bir anda değişiyor, şirke ait ne varsa hepsi yerini büyük bir teslimiyet içerisinde tevhide

bırakıyordu. Bu tevhid dininin en büyük işareti ise namazdı. İmandan sonra en büyük hakikat olan namaz, mü'min yüreklerin hayatına daha işin en başında giriyordu.

Bu bir avuç iman insanı namazlarını ikame etmek için Kâbe'ye geliyorlardı. Ama bu genç müminlerin namazlarından rahatsız olanlar vardı. Dün vardı, bugün de var, yarında olmaya devam edecek. Bu namaz düşmanları hakkı ile ikame edilen namazların topluma olacak etkisini fark ettikleri için daha işin başında bir avuç Müslüman'ın namazlarını engellemeye çalışıyorlardı.

O günlerin birinde bu ilk yiğitlerin birkaçı grupça Kâbe'ye namaz kılmaya gitmişlerdi. Bu ilk müminler namaza durdukları bir anda Mekke'nin kara yüzlü insanları bunların üzerine saldırmış ve bir karışıklık olmuş, çıkan arbedede Hâris b. Ebî Hale şehit olmuştu. Hâris b. Ebî Hale, Hz. Hatice'nin ilk eşi olan Ebû Hale b. Zürâre'den doğan çocuğu idi. Dolayısı ile Hâris Hz. Hatice'nin oğlu, Allah Resûlü'nün ise oğulluğuydu. O da annesi ile birlikte daha ilk günler Efendimiz'e (sas) iman etmiş ve O'nun (sas) arkasında yerini almıştı.

İşte şimdi bu gencecik yürek Kâbe'de namaz düşmanlarının hedefi olarak, İslam'ın ilk şehidi oluyordu. Dolayısı ile risalet davasının ilk kurbanı bilinenin aksine Peygamber'in evindendi. Biz hep Sümeyye ve Yasir'i İslam'ın ilk şehitleri olarak bilirdik; ama derinlemesine araştırınca, o ailenin İslam'ın ilk şehit ailesi, Hâris b. Ebî Hale'nin ise İslam'ın ilk şehidi olduğunu görmekteyiz.¹

İşin başında böyle bir olay Efendimiz'i (sas) çok üzmüştü. Artık Kâbe'de şu an için toplu ibadet etmenin imkânsız olduğunu fark etmiş ve elinin altındaki yiğitleri ya Kâbe'nin dışında ya da münferiden namaz kılmalarını istemişti. Efendimiz'in (sas) bu isteği gereği ilk halkanın bahtiyar mensupları küçük gruplar halinde Mekke'nin dışına çıkar, orada toplu bir biçimde ibadet etmeye çalışırlardı. İşte böyle bir günde, Said b. Zeyd, Habbab b. Eret, Ammar b. Yasir, Abdullah b. Mes'ûd ve Sa'd b. Ebî Vakkas Mekke dışında Ebû Dubb vadisinin bir yerine ibadet etme maksadı ile gitmişlerdi. Bu sahâbîler namaz kılarlarken içlerinde Ebû Süfyan ve Ahnes b. Şerik'in de bulunduğu bir grup Mekkeli tarafından görüldüler. Bu Mekkeliler namaz kılan mü'minlerin yanına geldi ve daha yeni karşılaşmaya başladıkları bu manzaralar ile dalga geçip, alay etmeye başladılar. Müslümanlar sessizce onların sözlerini dinliyor, herhangi bir karşılık vermiyorlardı. Ama Mekkeliler işi daha da çığırından çıkarıp, Müslümanları iyice kıskırtmaya devam ediyor, hatta onların kendilerine karşılık vermelerini sağlamaya çalışıyorlardı. Orada bulunan sahâbîler hiçbir şey demiyorlar ve dememek için de sabrediyorlardı. İşte ne olduysa bu anda oldu ve hamaset sahibi Sa'd b. Ebî Vakkas dayanamadı; yakınında duran bir deve kemiğini aldığı gibi, orada kendileri ile alay eden Benî Teym kabilesine mensup Abdullah b. Hattal isimli müşrikin kafasına sertçe vurdu ve onu yaraladı. Adamın başından kanlar akmaya başladı. Bu hal müşrikleri korkuttu, Müslümanları ise cesaretlendirdi. O anda orada bulunan diğer sahâbîler de bir anda müşriklere saldırmaya başladılar. Derken müşrikler zor bela canlarını kurtararak kaçmaya başladılar.² Sa'd b. Ebî Vakkas daha işin başında böyle bir olaydan dolayı o günlerde İslam adına ilk kanı döken insan oluyordu. Tabi bu olay gerek Mekke'deki müşriklerde, gerekse Müslümanlarda oldukça büyük bir yankı uyandırdı. Allah Resûlü (sas) bu durumdan endişelendi ve Mekkelilerin bu

¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 333 -334

² İbn Hişam, *es-Sire*, II, 166; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, II, 230

tarz tahriklere devam ederek sahâbîleri yeniden şiddet alanlarına çekmeye çalışacaklarını düşündü. Bundan dolayı Allah Resûlü (sas) elinin altındaki yiğitleri yetiştirmek için tahsis edilecek bir mekânın ihtiyacını fark etmişti. Allah Resûlü bir an önce bir potanın, bir okulun, bir medresenin oluşturulması gerektiğini söylüyor ve bunun önemi üzerinde duruyordu. Ama o mekân neresi olmalıydı?

Erkam b. Ebî'l-Erkam'ın Müslüman Olması

Allah Resûlü (sas) Kâbe'de bu düşünceler içerisindeyken, bittim dediği noktaya gelmişti. Elindeki tüm imkânları gözden geçirmiş ve zihninde tasarladığı bu işe uygun bir isim bulamamıştı. “Ya Rabbi! Ben bittim, sen bana yetiş” dediği bir noktaya varan Allah Resûlü'ne (sas) aynen Firavun'un sarayında Musaları yetiştiren Allah, o günün Mekke'sinin Firavun'u olan Ebû Cehil'in yeğenlerinden birini Allah Resûlü'nün (sas) ayağına gönderecek; adeta Erkam b. Ebî'l-Erkam da bu ümmetin Musası olacaktı.

Erkam b. Ebî'l-Erkam, o günlerde yeni evlenmiş, babasının kendisine satın aldığı evine taşınmıştı. O günlerde özellikle amcalarından bu yeni risalet davasına dair birçok olumsuz sözler işitmişti. Erkam işittikleri ile yetinmemiş, bir de bu işi asıl dile getiren sahibine sorayım diye Efendimiz'i (sas) aramaya başlamıştı. Genç Erkam, Allah Resûlü'nü görünce hemen yanına gelmiş ve: “Ey Muhammed! Bazı şeyler duydum, kendinin Peygamber olduğunu söylüyormuşsun, sana gökten haberler geldiğini iddia ediyormuşsun, yüzyıllardır atalarımızın kutsal saydığı Lat'ı Uzza'yı ve Menat'ı kerih görüyormuşsun bunlar doğru mu?” diye sorular sormaya başlamıştı. Efendimiz (sas) sorulan sorulara cevaplar vermeye başlamış, kendisine gelen Kur'ân ayetlerinden birkaç ayet okumuş ve Allah'ın göndermiş olduğu bu yeni dine dair bilgileri onunla paylaşmıştı.

Allah Resûlü (sas) risaletin mesajlarına dair hakikatleri anlattıkça Erkam b. Ebî'l-Erkam kendinden geçiyordu ve onun zihin dünyasında sarsılmalar oluyordu. Böylelikle Erkam b. Ebî'l-Erkam daha ilk görüşmede Efendimiz'i (sas) tasdik ediyor ve bu kutlu kabileye katılarak, iman eden ilklerden biri oluyordu.

Erkam b. Ebî'l-Erkam'ın kaçınıcı Müslüman olduğu kaynaklarımızda ihtilaflıdır. Bazı kaynaklar oğlu Osman b. Erkam b. Ebî'l-Erkam'dan gelen bir rivayete binaen onun 7. Müslüman olduğunu söylerler.³ Yine başka kaynaklarda 12. Müslüman olduğuna dair bilgiler vardır.⁴

Evim Evindir

Erkam b. Ebî'l-Erkam, iman edince Allah Resûlü'ne daha yakın olmak ve risaletin mesajlarına dair bilgileri daha iyi kavramak adına Efendimiz'i (sas) evine davet etti. Efendimiz (sas) bu gencecik Müslüman'ın davetini hemen kabul etmedi; çünkü o ev için bazı düşünceleri vardı. Erkam'a evini sordu ve dedi ki: “**Sen evini bize tarif et, biz sonra geliriz.**

Şimdi sen git, fazla benim yanında durma. Sakın kimseler senin şimdilik Müslüman olduğunu duymasın.”

³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30

⁴ İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187

Erkam b. Ebî'l-Erkam, Allah Resûlü'ne evini tarif etti ve O'nun dediği gibi kimselere iman ettiğini söyleyerek doğruca evine gitti. Allah Resûlü (sas) ile neleri konuşmuşsa, sorduğu sorulara nasıl cevaplar almışsa hepsini kendisini can kulağı ile dinleyen hanımı ile paylaştı. Benî Mahzum gibi soylu bir ailenin gelini olan o genç hanım, başına geleceklere bile eşinin kabul ettiği imanı, o da o anda kabul edip, ikrar etmiş, eşinin girdiği hidayet yoluna girmiş; “Senin inandığına ben de inanırım” diyerek risalet davası uğrunda ilk gün eşinin hemen arkasında yerini almıştı.

Allah Resûlü (sas) ya aynı gün ya da bir gün sonra, Mekke'nin öğlen uykusu için istirahate çekildikleri bir zaman diliminde kimselere fark ettirmeden yanına Hz. Ebû Bekir'i alarak, Erkam'ın tarifi üzerine onun evine doğru gitti. Allah Resûlü (sas) eve doğru yürürken, bir taraftan da çevreyi gözetliyor, kimselerin kendilerini görmemelerini sağlamak adına temkinle yürüyor, bir taraftan da; “Acaba bu evin konumu uygun mu?” diye gözlem yapıyordu. Gerçekten de ev konum itibarı ile bu işe çok uygundu. Çünkü Mekke'nin en işlek caddelerinden birinin üzerinde, Kâbe'ye çok yakın bir yerde, hacıların en fazla kullandıkları bir yol kenarındaydı. Planlanan bu iş için Mekke'de bundan daha güzel bir ev olamazdı.

Efendimiz (sas) bu düşüncelerle yanındaki Ebû Bekir ile birlikte Erkam'ın evine vardı. Kapıyı çaldıklarında ev sahibi genç Erkam gelen bu kutlu misafirleri karşısında görünce öyle bir sevinmişti ki sevincinden ne yapacağını şaşırmış, hemen içeriye davet etmişti. Erkam b. Ebî'l-Erkam ve hanımı ellerinden geldiğince misafirlerini memnun etmeye çalışıyorlardı. Bir müddet sonra ev sahibi Erkam misafirlerine evini gezdirmek istedi. Çünkü babası Abdumenaaf bu evi oğlu Erkam'a alırken Mekke'nin en güzel evi diye almıştı. Şimdi Erkam babasının bu sözünü hatırlatarak: “*Ya Resûlullah! Babam bu evi Mekke'nin en güzel evi diye bizim için satın aldı. Evimi dolaşmak ister misin? Bir bakın gerçekten de evim Mekke'nin en güzel evi mi?*” diye misafirlerine evini gezdirmek istediğini beyan etti.

Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir evi gezmeye başladılar ve evi gezdikçe de bu güzel mekâna hayran oluyorlardı. Gerçekten de ev oldukça geniş ve güzeldi. Evin dış konumu güzel olduğu gibi, iç mimarisi de güzeldi. Genişçe bir salonu ve yine genişçe bir bahçesi vardı. O anlarda Erkam b. Ebî'l-Erkam dedi ki: “*Ya Resûlullah! Beğendin mi evimi?*” Efendimiz; “Evet, hem de çok beğendim” dedi. Erkam da, hanımı da aslında yapacakları işi önceden belirlemişlerdi. Dediler ki: “*Ya Resûlullah! Evim bundan sonra senin evindir. Evim de ben de hanımım da senin hizmetindeyiz.*” Allah Resûlü (sas) bu söze öyle bir sevindi ki, gözleri dolu dolu oldu; karşısında duran gencecik yüreklere gıpta ile baktı; ona da, hanımına da hayır dualarda bulundu. Allah Resûlü (sas) evini risalet davasının yoluna açan bu gencin teklifini kabul etti ve vakit kaybetmeden bu eve yerleşti.

Dârü'l-Erkam ya da Dârü'l-İslam

Efendimiz (sas), sahâbenin Dârü'l-İslam diye isimlendirdiği⁵ bu güzide evde ilk günlerden başlayarak, Hz. Ömer'in Müslüman olacağı Nübüvvetin 6. yılına kadar burayı yiğitlerin yetişeceği bir potaya, bir okula ve medreseye dönüştürdü ve buradan risaletin davasını omuzlayacak nice yiğitler yetiştirdi. Erkam'ın evinin, Efendimiz (sas) tarafından ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda kaynaklarımızda birçok farklı tarihler verilir.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.3, s.243

Mesela; Arnold (ö.1996) ve Watt (ö.2006), Efendimiz'in 615 yılında bu evde kalmaya başladığını iddia eder.⁶ Bu tarihi kabul ettiğimiz zaman Efendimiz'in (sas) Nübüvvetin 4. yılında burada kalmaya başladığını ve Hz. Ömer'in Müslüman olduğu 6.yılda da buradan ayrıldığını, yani sadece 2 sene burada kaldığını söylemiş oluruz. Yine İzzet Derveze bu sürenin üç yıl olduğunu⁷ belirtirken, merhum Hamidullah hocamız ise kesin bir süre vermeksizin "birkaç yıl" ifadesini kullanır.⁸ Milli Eğitim Bakanlığının tercüme edip yayınladığı İslam Ansiklopedisinde "Erkam" maddesini yazan Reckendorf (ö. 1924) Efendimiz'in bu evi muhtemelen 615–617 yılları arasında kullandığını söylemektedir.⁹

Efendimiz'in (sas) Mekke hayatına dair kıymetli bir eserin sahibi olan Mevdûdi ise, Dârü'l-Erkam yıllarının Nübüvvetin 2,5. yılından sonra başladığını ve Mekke müşriklerinin Müslümanlara yönelik ambargosunun olduğu Nübüvvetin 7.yılına kadar da devam ettiğini söylemektedir.¹⁰

Biz Erkam'ın evinde Müslüman olanları ve bazı tarihi bilgileri dikkate alırsak, bu evin Nübüvvetin mesajının ilk günlerinde istihdam edildiğini kabul etmemiz daha doğru olacaktır.¹¹ Büyük siyer âlimimiz rahmetli Asım Köksal Hoca'mız da¹² (ö.1998) TDV İslam Ansiklopedisine yazdığı "Darülerkam" maddesinde bu evin risaletin ilk günlerinde istihdam edildiğini açıkça ifade etmektedir.¹³ Yine birçok siyer ve tarih kaynaklarında Darü'l-Erkam'ın 6 yıl boyunca Efendimiz (sas) tarafından kullanıldığının delilleriyle ifade edildiğine şahit oluyoruz.¹⁴

Bu tarihi ihtilaflar bir tarafa bu güzide ev, risalet davası uğruna nice hatıralara ve nice olaylara şahitlik ettiğini ve Efendimiz'in (sas) hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu biliyoruz.

Darü'l-Erkam'ın Tarihi Süreci

İslam tarihinde çok önemli bir yeri olan Darü'l-Erkam'ın ya da bir diğer ismi ile Darü'l-İslam'ın risaletin ilk günlerinde istihdam edildiğini söylemiştik. Bu güzide medrese Nübüvvetin 6. yılına, yani Hz. Ömer'in Müslüman olduğu zamana kadar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu günden sonra; bireysel davetten, kitlesel davete geçiş olunca, Efendimiz (sas) eğitiminin sürecini de değiştirmiş, vermiş olduğu eğitiminde özel/özgün eğitimden, genel ve yaygın eğitime doğru bir geçiş yaşamıştır.

⁶ Ahmet Önkal, *Resûlüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, s. 158; Watt, W. Montgomery, *İslamî Hareketler ve Modernlik*, s. 66

⁷ İzzet Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, II, 164-166

⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 98

⁹ Reckendorf, "Erkam", *İA*, V, 316

¹⁰ Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 595-596

¹¹ Arnold'un bu iddiasına yer veren Ahmet Önkal, kendi görüşünün de Erkam'ın evinin daha erken vakitlerde istihdam edildiğine dair olduğunu ayrıca belirtir. Bkz. Ahmet Önkal, s. 158-159

¹² Asım Köksal Hoca'mız'ın kitabının önceki nüshalarında olmayıp, kitabın son tashihli nüshasında kullanılan ifade aynen şöyledir: "Yukarıda sıraladığımız tarihi bilgilere göre; Peygamberimiz'in (sav) Darü'l-Erkam'a giriş tarihi nübüvvetin IV. yılı değil, nübüvvetin I. yılı ve hatta Erkam'ın Müslüman oluş tarihine göre, birinci yılın da ilk ayı olarak kabul etmek gerekir." M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, I-II, 233-234

¹³ M. Asım Köksal, "Dârülerkam", *DİA*, VIII, 520

¹⁴ İbn Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, III, 30; es-Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, s.115; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 28

Nübüvvetin 6. yılından Hicret'e kadar olan dönem içerisinde ise Erkam'ın evi ilk günlerdeki gibi çokça kullanılmamıştır. Bazı sahâbîlerin yine bir araya gelip, orada bulduklarını görsek de, Efendimiz'in (sas) rehberliğinde ilk günler gibi sıkı bir eğitimin olmadığına şahit olmaktayız. Bu önemli evin sahibi olan yiğit sahabî gün gelip yoluna baş koyduğu Efendimiz'in (sas) hicret için emrini duyunca, bu emrin bir gereği olarak her şeyini doğup büyüdüğü Mekke'de bırakarak, Medine'ye hicret etti. Erkam b. Ebî'l-Erkam bu dönemde evini akrabalarına bırakarak, hicret yollarına düşmüş, her Muhacir gibi yeni yurt olan Medine'ye alışmaya çalışmıştı. Hicretin 8. yılında daha dün kovalanıp evlerinden sürülen Müslümanlar, Mekke'ye muzaffer bir eda ile girdiklerinde, baba-ana ocaklarına kavuşan Muhacirlerden biri olarak Erkam b. Ebî'l-Erkam da o güzide evine kavuşmuştu. Aradan yıllar geçmesine rağmen bu eve ait hatıralar ilk gün gibi taptaze zihinlerde duruyordu. Bunun için ne evin gerçek ve asıl sahibi olan Erkam b. Ebî'l-Erkam ne bu medresenin muallimi olan Efendimiz (sas) ne de bu evin talebeleri olan sahâbîler tarafından Darü'l-Erkam asla unutulmamıştı. Bu evin değer ve kıymeti her zaman için bunların hatırıdaydı. İşte bu hatıranın ne kadar kıymetli olduğunun bir göstergesi olarak Erkam b. Ebî'l-Erkam Mekke Fethi'nden sonra yeniden Medine'ye dönerken bu evini çocuklarına satılmamak ve tevârüs etmemek/başkalarına miras olarak devretmemek şartı ile oğlu Osman'a bıraktı. Erkam b. Ebî'l-Erkam bu eve karşı duyulan bir hürmet gereği oğluna bu şartla evini bırakmıştı.

İbn Sa'd (ö.230/844) *Tabakât*'ında, Erkam b. Ebî'l-Erkam'ın kendi elleri ile yazdığı vakfiyeyi bizzat gördüğünü belirttikten sonra, bu vakfiyenin metnini de bize vermektedir.

Bu metinde şunlar yazılıdır: *“Bismillahirrahmanirrahim. Bu ev Erkam'ın Safa'dan biraz ilerideki evi hakkında yaptığı ahd ve vasiyetidir ki onun arsası Harem-i Şerif'ten madud bulunduğundan, o da dokunulmazlaşmıştır. (Bundan dolayı) Satılamaz ve tevârüs olunmaz. Hişam b. As ve Hişam b. As'ın azatlı kölesi buna şahittir.”*¹⁵

Bu vasiyet gereği, Darü'l-Erkam yıllar boyu önce Erkam'ın oğlu Osman'ın elinde, sonra Osman'ın oğlu Abdullah'ın elinde kaldı. Abdullah b. Osman, Abbasilerin yönetimi ellerine geçirdikleri dönemde yaşı 80'lere merdiven dayamış bir ihtiyardı. Yine de yiğit bir dede ve babanın soyundan gelen biri olarak Ehl-i Beyt'in yanında yer almış ve bu davranışıyla da dönemin Abbasi Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansur'un (ö.158/775) tepkisini üzerine çekmişti. Ca'fer-i Mansur, Abdullah'ın Ehl-i Beyt'e olan bu yakınlığını duyunca hemen Medine valisine bir mektup ile emir vererek Abdullah'ın ilerlemiş yaşına bakmadan tutuklatıp, hapsedirmişti. Abdullah b. Osman'ın tutuklanışını gören Şahab b. Abd-i Rab isimli Kufe'li bir şahıs, Abdullah'ın yanına gelerek ve ona şöyle demişti: “Seni bu halden kurtaracak bir yol biliyorum. Eğer beni dinlersen hemen kurtulursun.” Abdullah b. Osman merakla bu adama kurtuluş yolunun ne olduğunu sormuştu. Adam demişti ki: “Halife Ca'fer-i Mansur senin evinin aşığdır. O evi Cafer'e satarsan kurtulmuş olursun. Yoksa ne kadar burada kalacağımı bilemiyorum.” Abdullah adama demişti ki: “ O ev bir sadakadır, vakıftır; ben nasıl satabilirim ki? Kaldı ki, evin tek sahibi ben değilim ki! Kız kardeşim ve başka ortakları da var; bu mümkün değil.” Şahab demiş ki: “Sen razı ol satmaya; kız kardeşini ve diğer ortakları ikna etmeyi bana bırak.” Abdullah b. Osman baktı ki başka seçeneği yok bu evi satmaya razı oldu ve 17 bin dinar satış bedeli üzerinden anlaşıldı. Şahab bu haberi Ca'fer-i Mansur'a götürerek Abdullah'ı hapisten kurtardı. O günden sonrada Darü'l-Erkam devlet eline geçmiş

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, c.3, s.242

oldu. Ca'fer-i Mansur'dan sonra bu tarihi ev oğlu Mehdi'ye (ö.160/776) geçti. Mehdi bir müddet bu evi elinde tuttu, sonra da hanımı Hayzuran bint Atâ'ya (ö.173/789) hediye etti.

Hayzuran kendisi bu evde oturmak yerine, evin etrafındaki birkaç arsayı da satın alarak Dârü'l-Erkam'ı genişletti. Daha sonra bu ev halife Cafer b. Musa'nın (ö.169/785) eline geçti. Bu dönemde bir müddet Mısır ve Yemen'den gelen misafirler bu evde kalmaya başladılar. Böyle elden ele dolaşmaya başlayan bu güzide evi Musa b. Cafer'in oğlu Gassan b. Abbad satın aldı. Osmanlı dönemine kadar da bu ailenin elinde kaldı. Mısır Kahire Defterdarı İbrahim Bey, Mekke'ye geldiğinde bu evi onlardan satın alarak İkinci Sultan Selim'e hediye etti. Bir müddet de Osmanlı'nın elinde kalan bu ev Üçüncü Sultan Murad tarafından Mescid'e çevrilerek ibadete açıldı. O günden 1955 yılına kadar da burası bir mescid olarak kaldı.¹⁶ 1955'te zamanın Suudi yönetimi tarafından başlatılan Mescid-i Haram'ın genişletme inşaatında burası da yıkılarak Harem'in içerisine dâhil edildi. Bugün o kutsal topraklara ayak bastığımız zaman Safa tepesinden 36 metre doğuya doğru yürüdüğünüzde bir kapı görürsünüz; üzerinde Bâbu Dârü'l-Erkam diye yazan bir kapı...¹⁷ İşte o kapı risalet davasını omuzlayan yiğitlerin yetiştiği Nebevî Medresenin bulunduğu yerdir. Bugün Dârü'l- Erkam'dan bize kalan sadece o kapının üzerindeki yazıdır.

Darü'l-Erkam'ın Seçilme Sebepleri

Efendimiz'in (sas) Erkam'ın evini bi'setin başlangıcında eğitimin yapılması için istihdam etmesi, öyle o gün için alternatifsiz kalmasından, başka bir yer bulamamasından ya da sadece evin konum ve mekân olarak uygun olmasından kaynaklanmıyordu. Tabi ki bunların da evin seçilmesi noktasında etkileri vardı; ama bunlar dışında da çok önemli noktaların olduğunu görüyoruz. Erkam'ın evinin Allah Resûlü (sas) tarafından bir eğitim yuvası olarak kullanılmak üzere istihdam ederken gözettiği hususlar, bugün bizler için de çok önemli ipuçları taşımakta ve bizlere de çok önemli mesajlar vermektedir. Bundan dolayı bu sebepler çok mühimdir ve derinlemesine tahlil edilmelidir.

Biz, Efendimiz'in (sas) Erkam'ın evini böyle önemli bir iş için seçerken şu 4 hususu dikkate aldığını düşünüyoruz.

1- Evin sahibi Erkam, Mahzûm oğullarına mensup bir gençti. İslami davetin düşmanları, asla Müslümanların bu kabileye mensup birinin evinde toplandıklarını tahmin etmezlerdi; zaten Hz. Ömer'in iman edişine kadar da etmediler. Çünkü bu kabile hem İslam mesajına en fazla düşman, hem de Efendimiz'in mensup olduğu Abdulmuttalib ailesi ile sürekli çekişme halinde olan bir kabileydi. Bu çekişmenin boyutunu anlamak için şu örneği hatırlamamız yeterlidir: Ebû Cehil bir gün Hz. Ali'yi yolda görür. Ali o günler 10 küsur yaşlarında bir çocuktur; ikisi biraz Efendimiz ile alakalı konuşurlar, en sonunda Ebû Cehil der ki: "Amcanın oğlu doğru söylüyor, ama ben yine de ona karşı olacağım." Hz. Ali, Ebû Cehil'in bu sözüne şaşırır: "Hem doğru söylediğini kabul edeceksin, hem karşı çıkacaksın bu nasıl bir çelişkidir?" der. Ebû Cehil bu tavrının gerekçelerini şöyle açıklayacaktır: "Biz yıllardır sizinle her konuda çekişiyor, yarışıyoruz. Siz Kâbe'ye hizmet ettiniz, biz de hizmet ettik, siz hacılara su dağıttınız biz de dağıttık, siz gelen geçen yolculara yardımcı oldunuz biz de olduk. Şimdi siz kalkmış bizden Peygamber çıktı diyorsunuz! Peki biz nerden bulalım

¹⁶ Asım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslamiyet, Mekke Devri*, s. 202, 203

¹⁷ Muhammed İlyas Abdülğani, *Tarihi Mekketü'l-Mükerreme, Kadimen ve Hadisen*, s. 125

Peygamber’i!?”¹⁸ Ebû Cehil’in bu sözleri, mensup olduğu Mahzûm oğullarının genel düşüncesini yansıtan çok önemli bir örnektir.

İşte Erkam böyle bir aileye mensuptu; bunun için hiç kimse Erkam’ın Müslüman olduğuna ihtimal vermez; hele hele evini Muhammed’in davası uğruna medrese yapacağını hiç tahmin etmezlerdi. Zaten Hz. Ömer’in Müslüman olduğu Nübüvvetin VI. yılına kadar da, Mekke’de risaletin mesajına karşı olanların bu evden haberdar olmamaları bu iddianın en büyük ispatıdır. Onlar ara ara Müslümanların bir yerlerde toplandıklarından şüpheleniyor, ama bu yerin neresi olduğunu bir türlü tespit edemiyorlardı. O günlerde hiç kimsenin aklının ucundan Erkam’ın evi geçmiyordu. Çünkü asabiyetin en üst düzeyde olduğu bir toplumda amcalarının ve ailesinin düşman olduğu bir davanın adamlarının böyle bir evde eğitim göreceklərini düşünemiyorlardı. Efendimiz (sas) yaşadığı toplumun bu özelliğini bildiği için adeta Firavun’un sarayında yetişen Musa misali, o günün Firavun’un mensup olduğu bir ailenin evinde risaletin yiğitlerini yetiştiriyordu.

2- Erkam’ın evi hem stratejik bir konuma, hem de yapı itibari ile bir okula/medreseye çok müsait idi. Öncelikle o gün için fark edilmemek çok önemliydi; evin bulunduğu konumda da fark edilmesi imkânsızdı. Çünkü ev çok işlek bir cadde üzerindeydi. Cadde, kalabalık ve oldukça yoğun olduğu için kimin girip, kimin çıktığı belli olmuyor; bundan dolayı da eve gelip gidenleri tespit etme imkânı başkaları için pek mümkün görünmüyordu. Ayrıca Kâbe’ye o evden tam dört ayrı yoldan gelinip, gidilebilme imkânı vardı. Yolların her hangi birinde bir tehlike durumu söz konusu olsa alternatif yollar kullanılabilirdi. Bundan dolayı konum itibari ile bu iş için daha uygun bir yer olamazdı. Hacıların en fazla kullandığı yol olması hasebiyle, hacılardan davet edilecekler çok rahat bir şekilde bu eve götürülebilir ve hiç kimsenin de bundan haberi olmazdı. Yapı itibari ile de yani iç mimarisıyla de ev böyle bir işe çok elverişliydi. Güzel bir bahçesi, büyük bir salonu vardı. O gün özellikle cemaatle namaz kılmak için, böyle bir salona kesinlikle ihtiyaç vardı. Bunun için Erkam’ın evi gerek içyapı olarak, gerek konum olarak, kullanım açısından oldukça müsaitti. Unutmayalım ki Hz. Ömer Nübüvvetin VI. yılında Müslüman olduğunda, onun 129. Müslüman olduğu söylenir ve o an için Erkam’ın evinde 39 talebe olduğu rivayet edilir. Demek ki, Erkam’ın evinde en az bu kadar kişi bir arada bulunma imkânına sahip olabiliyorlardı. Zaten Erkam’ın evine Arapça kullanımı ile “beyt” değil de, özellikle “dâr” kelimesinin kullanılmasından biz evin ne kadar büyük olduğunu anlayabiliyoruz. Arap dilinde beyt; mahiyeti ne olursa olsun genellikle gecelenen üstü kapalı yerlere denir. Bu manada üstü kapalı çadırlar içinde kullanılır. Ama dar; üstü açık yapılar için kullanılabildiği gibi, büyük sosyal yapılar içinde kullanılır. Meşhur dil âlimi İsfehânî’nin de belirttiği gibi, Araplar etrafı duvarlarla çevrilmiş belki birkaç evi içerisinde barındıran büyük yapılara *dâr* derlerdi.¹⁹ Buradan da Erkam’ın evinin, bir eğitim yuvasına nasıl uygun olduğunu anlayabiliyoruz.

3- Erkam’ın o gün için Müslüman olduğunu Mekke bilmiyor ve Erkam imanını bu evin selamet ve maslahatı için saklıyordu. Bunu bizzat ona tavsiye eden Efendimiz’in kendisiydi. Daha ilk gün Allah Resûlü’nün karşısına gelip, bazı sorular sorup iman ettiğinde; Efendimiz’i (sas) evine davet etmiş, Allah Resûlü de davetini kabul etmesine rağmen onunla beraber gitmemiş, evin tarifini alarak ya o gün ya ertesi gün bir öğlen vakti, tüm Mekke’nin

¹⁸ İbn Hişam, *es-Sire*, I, 426

¹⁹ Rağib el-İsfehani, *el-Müfredat Elfazü’l-Kur’ân*, s. 321

uykuda olduğu bir zamanı tercih ederek o eve gitmişti. Efendimiz'in bu tedbiri Erkam'ın Müslüman oluşundan Mekkelilerin haberdar olmalarını istememesinden kaynaklanıyordu. Çünkü onların bunu duyması Erkam'ın da her iman eden gibi saldırı ve işkencelere muhatap olması demektir. Bir de Erkam'ın Benî Mahzum'dan olduğunu hatırlarsak, onun Müslümanlığının duyulması işin başlamadan bitmesi anlamına gelecekti. Bundan dolayı Efendimiz (sas) Erkam'a Müslüman olduğunu kimselere söylememesini tavsiye etmişti.

4- Erkam b. Ebî'l-Erkam iman edip, evini risalet davasının hizmetine açtığı zaman 18 yaşlarında bir delikanlıydı. Hiç kimse böyle büyük bir iş için, bu yaşlarda genç birine ait bir evin tercih edileceğini düşünmezdi. Mekkeliler "Eğer böyle bir ev varsa, bu ev kesinlikle Ebû Kuhafe'nin oğlu Ebû Bekir'in ya da Avf'ın oğlu Abdurrahman'ın evidir" diye tahmin ediyorlardı. Onlar tüm Mekke'yi sarsan Muhammedî davetin 18 yaşlarında bir delikanlının evinden yürütüldüğünü akıllarının ucundan geçirmiyorlardı. Efendimiz (sas) yaşadığı o toplumun yaş konusunda da bir takıntılarının olduğunu çok iyi biliyordu. Çünkü onlar bir müddet öncede kendisine iman eden 10 yaşlarındaki Ali'ye bakıp, alaycı bir ifade ile; "Şimdilik sana bu çocuk yeter" diye dalga geçmişlerdi. Nasıl ki o çocuk ileride şirkin belini kırarak bir kahramana dönüştüyse, şimdi de Mekke'nin hiç ihtimal vermedikleri 18 yaşlarında bir delikanlının evinden risaletin mesajları âleme süzülüyordu.

İşte bu sebepleri göz önünde bulundurarak Efendimiz (sas) Erkam'ın evini İslam'ın ilk medresesi ve okulu olarak tercih etmişti. Artık ev bulunmuş, sıra eve seçilecek talebelere ve o evde takip edilecek ders programına gelmişti. Şimdi bu medresenin muallimi olan Efendimiz (sas) bir taraftan talebeleri seçecek, bir taraftan da onları nasıl yetiştireceğine dair bir usul belirleyecekti.²⁰

Sonuç

Siyer tarihi açısından oldukça önemli bir konumda olan Dârü'l-Erkam, hiçbir zaman unutulmadı ve her an canlı mesajlarla anıldı. Zor bir zamanda evini İslam davası uğruna açan Erkam b. Ebî'l-Erkam, hep bu büyük hayrı ile anıldı. Hz. Peygamber'in (sas) ve sahâbenin birçok hatırasına zemin olmuş olan o kıymetli ev, halen tüm Müslümanlara ilham kaynağı olmaya devam ediyor. Bundan dolayı Dârü'l-Erkam, derinlemesine tahlil edilmeli ve üzerinde daha fazla çalışma yapılmalıdır.

---

²⁰ Daha fazla bilgi için bkz: Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*, s. 93-121

KAYNAKÇA

İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Siretu Nebeviyye*, Mektebetü's-Safa, Kahire, 2001/1422.

İBN HACER, el-Askalani Şihabüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahâbe*, (1-4) Darü'l-Marife, Beyrut, 2004/1425.

BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşraf*, (Thk: Muhammed Hamidullah) Darü'l-Ma'rife, Kahire, 1959/1378.

İBNÜ'L-ESİR, İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Cezeri, *Usdu'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003/1424.

----- *el-Kâmil fi't-Tarih*, Matbaatu'l-Munîriyye, Kahire, 1994 / 1414.

İBN SA'D, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Daru Sadr, Beyrut, 1994/ 1414.

ÖNKAL, Ahmet, *Rasûlüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2006.

WATT W. Montgomery, *İslami Hareketler ve Modernlik*, Terc: Turan Koç, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.

DERVEZE, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, (c.1-3) Terc: Mehmet Yolcu, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (c.1-2) Terc: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, İstanbul, 1993.

İslam Ansiklopedisi, MEB, (c.1-13) Leyden Tab'ı Esas Tutularak Heyet Tarafından Tercüme Edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, Eskişehir, 2001.

İslam Ansiklopedisi, TDV, (c.1-31), İstanbul, 1988

MEVDÛDÎ, Ebu'l Âlâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, Terc: Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, 2004.

KÖKSAL, M. Asım, *Hz. Muhammed ve İslamiyet, Mekke Dönemi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1981.

----- *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, (c.1-4) Işık Yayınları, İzmir, 2007.

ABDULĞANÎ, Muhammed İlyas, *Tarihu Mekketü'l-Mükerreme, Kadimen ve Hadisen*, Matâbî er-Reşid, Medine, 2001/1422.

RAĞİB, el-İsfehânî, el-Müfredat Elfazü'l-Kur'an, Tahkik: Safvan Adnan Davudi, Darü'l-Kalem, Dımaşk, 2002/1423.

YILDIRIM, *Nebevî Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010